

FRI-2G.404-1-EM-05

LEASING MARKET OF AGRICULTURAL ENGINEERING IN BULGARIA ²

Asist. Prof. Seraozha Kosev, PhD student

Department of Agricultural Economics,

D. A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

Tel.: +359 897723036

E-mail: s.kosev@uni-svishtov.bg

Abstract: *This paper's goal is to argue that innovative leasing is one of the approaches for effectively solving investment challenges in the innovative development in agribusiness. The significance of leasing transactions at present is related to dynamic structural changes in a number of business areas and the outdated equipment and technology as well on the one hand; there are strict long-term loan requirements on a national and international scale on the other.*

Keywords: *leasing, innovations, agribusiness, financing.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Степента на развитие на лизинговия пазар в дадена страна се определя от множество фактори. Настоящата разработка има за цел да анализира съвременния лизингов пазар в България и аргументира ролята на разнообразните лизингови схеми за технологичното обновление в селското стопанство. Във връзка с това са поставени следните задачи: 1) очертаване на основните етапи при обособяване на лизинговия пазар в България; 2) изследване структурата на вземанията по финансов лизинг 2) анализират се тенденциите при потреблението на основен капитал в земеделието.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Терминът “лизинг” започва да се използва в деловата практика от края на 19^{ти} век, независимо че се оспорва инициативата между американската телефонна компания Bell, чието ръководство през 1877 г. решава да реализира част от продукцията си чрез лизинг и английската British Railway Wagons. Първата специализирана компания за лизингови операции се създава в Сан Франциско през 1952 г. от Хенри Шонфелд, който организира лизингова операция във връзка със сделка за железопътния транспорт. По късно основава американската лизингова компания United States Leasing Corp, която днес е известна под името "United States Leasing International Inc." (Найденов, Лизингът - финансов и правен аспект, 1995, стр. 7) Може да се твърди, че Х. Шонфелд е основател на съвременния финансов лизинг. Първата специализирана компания за лизингови операции в Европа се създава десет години по късно, през 1962 г. в гр. Дюселдорф, Германия. Първото правно определение за лизингова операция в Европа е дадено във френското законодателство през 1966 г.

От средата на 20^{ти} век лизингът³ постепенно се превръща в „приоритетна форма на международна реализация за нефтосондажно оборудване, електронноизчислителна техника, транспортна техника и др. Около 1/3 от основните фондове на промишлените предприятия в САЩ и европейските развити страни се осигуряват чрез лизинг” (Каракашева Л. Л., 2001, стр. 166). Степента на развитие на лизинговия пазар в дадена страна се определя от множество

² Докладът е представен на пленарната сесия на 25-26 октомври 2018 с оригинално заглавие на български език ЛИЗИНГОВ ПАЗАР НА СЕЛСКОСТОПАНСКА ТЕХНИКА В БЪЛГАРИЯ

³ Терминът “лизинг” произлиза от английския глагол “to lease” и означава отдаване под наем или аренда на реален капитал. С подобно значение са понятията “renting”, “hiring” и “landing”. Първоначално отдаването под наем е свързано с недвижимо имущество (аренда), като постепенно обект на договорите става и движимото имущество - предимно с инвестиционно предназначение. В сферата на международния бизнес отдаването под наем се превръща в обичайна практика едва след Втората световна война.

фактори, по-важни от които са: (Линкова, Сделки с търговски вземания - възможности за развитие в българската практика и агросектора, 2008, р. 167)

- нормативно-законодателната база;
- държавното регулиране;
- макроикономическите условия и състоянието на инвестиционния пазар (темп на инфлация, икономически растеж, лихвени проценти);
- счетоводните и данъчните преференции.

Днес отрасловата структура на лизинговите операции зависи от конкретния регион на света. Бурното развитие на лизинга в САЩ и Западна Европа, в сравнение с другите страни, се дължи освен на по-благоприятните икономически условия и на значителната подкрепа за предприемаческия бизнес, който основно работи за сметка на инвестициите чрез лизингови схеми. За Европа е характерен автомобилният лизинг, който е предпочитан начин за закупуване на леки, лекотоварни и тежкотоварни автомобили от физически и юридически лица. Високата популярност при лизинга на автомобили в Западна Европа може да се обясни с търсенето от страна на автомобилните компании на алтернативни пътища за реализация, сред които лизингът е една от най-ефективните форми. Според статистиката на европейския лизингов пазар 50 % от общия обем на закупените стоки са автомобили, а останалите 50 % са производствено оборудване, плавателни съдове, самолети, компютри и др.

Независимо че наемните отношения са едни от най-старите отношения, в българското стопанство съвременната лизингова практика намира приложение едва след Първата световна война. Например, Българската земеделска банка „от 1926 г. започва да внася за своя сметка значително количество земеделски машини (вършачки, трактори, редосеялки), торове, сортови семена и др., които предоставя на по-заможните земеделски стопани срещу разсрочване на плащането за няколко години. (Беров, март, 1991)

Изграждането на съвременен български пазар на търговски вземания, значителна част от който заемат лизинговите отношения, стартира през 90-те години на 20-ти век и развитието му преминава през няколко етапа: (Линкова, Сделки с търговски вземания в България и възможностите за приложението им в агрофирмите, 2009)

1990-1995 г. – оформяне на потенциалните бенефициенти на сделките с търговски вземания и изграждане на лизингов пазар;

1996-2000 г. - бавно навлизане на сделките с търговски вземания;

2001-2003 г. - масирано встъпване на интернационални банкови групи на българския лизингов пазар;

2004-2005 г. – формиране на факторинг пазар в България;

2006 г. – до сега – разширяване пазара на търговски вземания и изграждане на факторингови и форфетингови специализирани дружества.

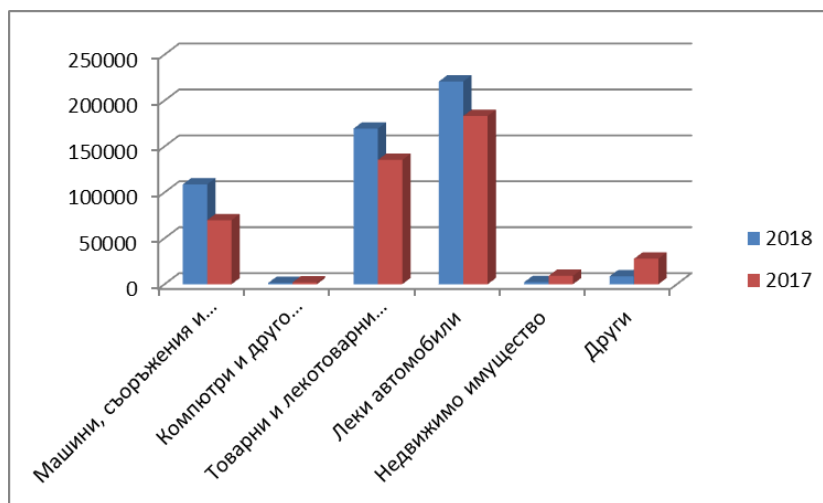
В периода 1990-1995 г. стартира процесът на реструктуриране в българската икономика. Създават се потенциалните бенефициенти на сделките с търговски вземания - първите частни търговски банки, лизингови компании и фирми, занимаващи се със събирането на дългове. Може да се каже, че 1990-1995 г. е *периодът на изграждането на лизинговия пазар в България*. Първоначално на пазара на търговските вземания в България навлизат лизинговите сделки, през 1995 г. е създадено дружеството Интерлийз ЕАД, 100% от акциите на което са на Националната банка на Гърция. През периода 1993-1995 г. на пазара с търговски вземания оперират малък брой компании.

Периодът 1996-2000 г. се характеризира с *бавно навлизане на сделките с търговски вземания* в българската практика. Едва след 2000 г. се забелязва постепенно оживление в пазара на вземания. Стартирането на реален пазар на търговски вземания се свързва с началото на 2001 г., когато на лизинговия пазар в България навлиза първия интернационален участник, а 2003 г. бележи масирано встъпване на интернационални банкови групи. По данни на БАЛ (http://www.leasing-bulgaria.org/images/statistic_1_2008_Q2_bg.gif) през 2003 г. на българския пазар оперират основно 12-17 компании.

От началото на 2004 г. на българския пазар навлизат интернационални банкови групи, които осъществяват сделки с търговски вземания в следните направления: специални продукти

за финансиране на малки предприятия и предприемачи; взаимни фондове; инвестиции и управление на паричните потоци; търговия с ценни книжа; факторинг и форфетиране. По изчисления на Българската асоциация за лизинг, през 2001 г. 40% от действащите дружества са свързани с банка и само за няколко години през 2005 г. близо 80% от лизинговите дружества са свързани с банки. Банка ДСК, Райфайзенбанк - България, банките от групата на "Уникредит", Пощенска банка⁴ са само част от финансовите институции, които добавят лизинговата дейност в структурите си. Броят на лизинговите компании, опериращи на българския пазар на търговски вземания (<http://www.bnb.bg/PressOffice/POStatisticalPressReleases/POPRLLeasingCompanies/index.htm>) нараства от 17 компании през 2003 г. до 48 през 2018 г. през 2004-2005 г. броят им нараства двукратно, през 2007-2008 г. вече функционират над 60 компании., 2014 – 68, 2015 – 62, 2016 – 42, 2017 – 44. (<http://www.leasing-bulgaria.org/>)

Развиващият се пазар на търговски вземания в България е една от причините през 2008 г. Българската асоциация за лизинг да е домакин на ежегодния семинар на LEASEUROPE за Централна и Източна Европа, където се дискутират тенденциите в развитието на лизинговия пазар в България и региона. Такива семинари започват да се провеждат още от 1996 г. и предизвикват сериозен интерес сред бизнес средите в региона. Бурното развитие на лизинговия пазар налага от 2005 г. БНБ да включи под наблюдение събирането и публикуването на лизингова статистика. По данни на БНБ лизинговото финансиране за 2005 г. е 1,197 млрд. евро (близо 3% от brutния вътрешен продукт), а в края на септември 2008 г. вземанията на лизинговите дружества по финансов и оперативен лизинг са общо 5,430 млрд. лв. (8,2% от БВП) и нарастват със 77,7% спрямо същия период на 2007 г. (<http://www.bnb.bg/bnb/home.nsf/fsWebIndexBul?OpenFrameset>) По данни на БНБ в края на септември 2008 г. вземанията на лизинговите дружества по финансов и оперативен лизинг са общо 5.430 млрд. лв. (8.2% от БВП) и нарастват със 77,7% спрямо същия период на 2007 г. Към средата на 2018 г. салдото на вземанията по лизингови договори е 3,861762 млрд. лв., а активите на действащите 48 лизингови компании на българския пазар са 4,661974 млрд. лв. (<http://www.bnb.bg/bnb/home.nsf/fsWebIndexBul?OpenFrameset>)

Фиг. 1. Структура на вземанията по финансов лизинг в зависимост от вида актив

Наблюдава се нарастване на вземанията по финансов лизинг, като делът им в общия обем на вземанията по лизингови договори е 98,5% през 2014 г. и 95% през 2018 г. Само за второто тримесечие на 2018 г. новите договори за финансов лизинг са на стойност 511,030 млн. лв., което надвишава с 20% (84,073 млн. лв.) стойността им в сравнение със същия период на предходната година.

⁴ Юридическото име на Пощенска банка е "Юробанк И Еф Джи България"АД и е една от водещите универсални банки в България. През 2004 г. пощенска банка създава две лизингови (ЕFG Лизинг ЕАД и И Еф Джи Ауто Лизинг ЕООД) и една факторингова компании.

Структурата на вземанията по финансов лизинг може да се анализира от гледна точка на: вида актив, обект на лизинговата сделка; институционални сектори; матуритет.

Структурата на вземанията по финансов лизинг (нов бизнес) в зависимост от вида на лизинговия актив е представена на фиг. 1.

Основни бенефициенти по финансов лизинг са нефинансовите предприятия (87%) и домакинствата и НТООД (11%), като останалите институционални сектори (парично-финансови институции, финансови предприятия и държавно управление) заемат едва 2%. (<http://www.bnb.bg/bnb/home.nsf/fsWebIndexBul?OpenFrameset>)

В матуритетната структура на вземанията по финансов лизинг се запазва тенденцията основните лизингови договори да са тези между 1 и 5 години, които заемат 76% през 2018 г., следвани от дългосрочните (над 5 год.) с дял от 16%. Вътрешната динамика в матуритетната структура на договорите по финансов лизинг за периода 2015-2018 г. включва: (<http://www.bnb.bg/PressOffice/POStatisticalPressReleases/POPRSLeasingCompanies/index.htm>)

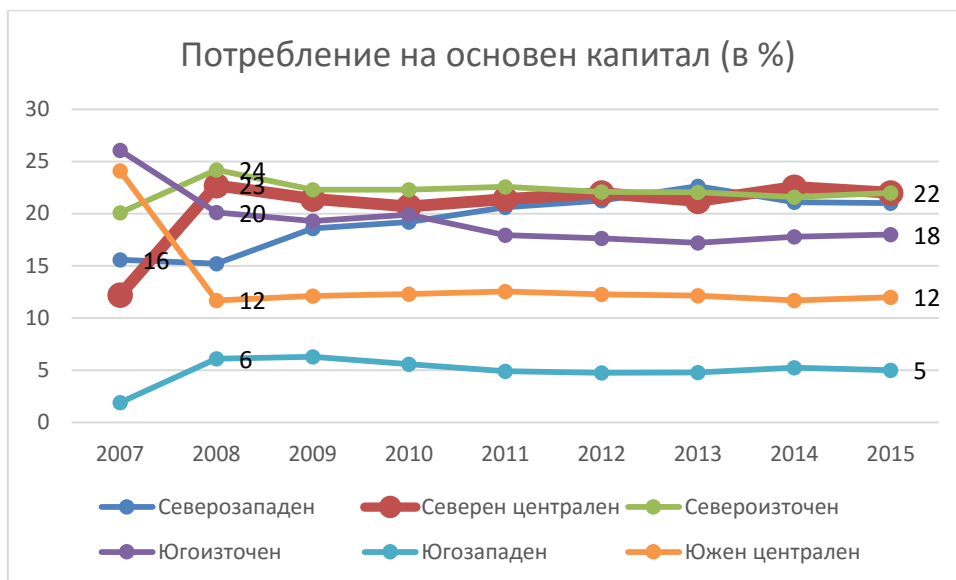
1. Трикратно нарастване на краткосрочните договори (до 1 год.) от 22,091 млн. лв. през 2015 г. на 71,472 млн. лв. през 2018 г.;
2. Абсолютно нарастване на средносрочните договори (над 1 до 5 г.) от 1,9 млн. лв. на 2,8 млн.лв. като относителният им дял нараства от 62 на 76%;
3. Намаляване относителния дял на дългосрочните договори с 4%. (Вж. табл. 1.)

Таблица 1.

Матуритетна структура на вземанията по финансов лизинг

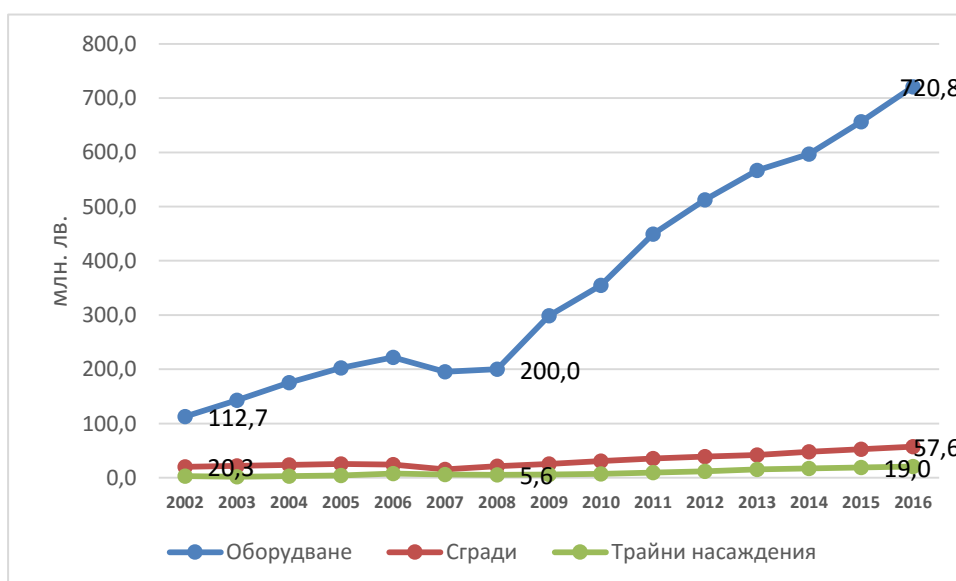
	Към 06.2015 г.		Към 06.2016 г.		Към 06.2017 г.		Към 06.2018 г.	
	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%	хил. лв.	%
До 1 година	22091	0,80	24829	0,79	42380	1,28	71472	1,96
Над 1 до 5 години	1884807	61,20	2069939	65,81	2362519	71,23	2762686	75,65
Над 5 години	593973	18,20	540596	17,19	503305	15,17	566038	15,50
Необслужвани ³	666366	21,80	391462	12,45	298313	8,99	251951	6,90
Общо финансов лизинг	3055626		3145382		3316803		3652147	

След членството на страната в ЕС нараства потреблението на основен капитал, значителна част от което е за сметка на лизинговите схеми. (Вж. фиг. 2.) По райони на планиране най-високо е потреблението на основен капитал в Северен централен район (23-22%) и Североизточен район (24-22%), следвани от Югоизточен район (20-18%), Северозападен район (16-18%), Южен централен район (12%) и Югозападен район (6-5%). В периода 2007 – 2015 г. слабо нараства потреблението в Северен централен район (6%) и Северозападния район (2%), запазват се нивата в Южен централен район, а в останалите райони се наблюдава слабо намаление с 2%.

Фиг. 2. Динамика в потреблението на основен капитал в България
 Източник: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=867,
 Дата на изготвяне на справката: 10/05/2018

Значителни са промените във вътрешната структура на потреблението на основен капитал в българското селско стопанство (Вж. фиг. 3), което четирикратно нараства за периода 2002-2016 г. (от 222,6 на 860,1 млн. лв.). Основен дял в потреблението на основен капитал в земеделието заема оборудването (84%), което след 2008 г. нараства повече от три пъти и достига 720,8 млн. лв. Това в значителна степен се дължи на субсидиите по ОСП и подпомагането на инвестиционната активност с разнообразни лизингови схеми. Основната част от технологичното обновяване в селското стопанство се осъществява чрез лизинг. (Линкова, Параметри на локализационния избор за инвестиции в агрофирмите, 19/2012) Потреблението за сгради относително намалява (от 13 на 7%), а това за трайни насаждения запазва нива от 2%, но също нараства в абсолютен размер – потребление за сгради от 20,3 на 57,6 млн. лв.; потребление за трайни насаждения от 2,9 на 19,0 млн. лв.

Фиг. 3. Структурни промени в потреблението на основен капитал

Източник: https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=867,

Дата на изготвяне на справката: 10/05/2018

ИЗВОДИ

На основата на изложението могат да се направят следните изводи и обобщения. *Първо.* През 1990-1995 г. се оформят потенциалните бенефициенти на сделките с търговски вземания и се изгражда лизинговия пазар. Стартирането на реален пазар на търговски вземания се свързва с периода 2001-2003 г., когато на лизинговия пазар в България навлизат интернационални участници и броят на лизинговите компании нараства от 17 през 2003 г. до 68 през 2014 г.

Второ. Наблюдава се нарастване на вземанията по финансов лизинг в България, като основни бенефициенти са нефинансовите предприятия и домакинствата. В матуриретната структура на вземанията по финансов лизинг се запазва тенденцията, основните лизингови договори да са тези между 1 и 5 години, които заемат 76%. В същото време нараства дялът на средносрочните и краткосрочните лизингови договори, за сметка на намаляване относителния дял на дългосрочните договори.

Трето. Потреблението на основен капитал в страната нараства, като значителна част от растежа е за сметка на лизинговите схеми. По райони на планиране най-високо е потреблението на основен капитал в Северен централен и Североизточен район. Потреблението на основен капитал в българското селско стопанство четирикратно нараства за периода 2002-2016 г.

Четвърто. Значителни са промените във вътрешната структура на потреблението на основен капитал в селското стопанство. Фактът че основен дял в потреблението на основен капитал в земеделието заема оборудването, до голяма степен се дължи на подпомагането на инвестиционната активност с разнообразни лизингови схеми.

REFERENCES

(н.д.). Свалено от <http://www.leasing-bulgaria.org/>.

(н.д.). Свалено от <http://www.bnb.bg/bnb/home.nsf/fsWebIndexBul?OpenFrameset>.

<http://www.bnb.bg/PressOffice/POStatisticalPressReleases/POPRSLeasingCompanies/index.htm>. (н.д.).

http://www.leasing-bulgaria.org/images/statistic_1_2008_Q2_bg.gif. (н.д.).

Berov, L. (mart, 1991. Tradicii i vazmojnosti na zemedelskiq kredit v Balgariq. Bankov pregled, 16. (Оригинално заглавие: Беров, Л. (март, 1991). Традиции и възможности на земеделския кредит в България. *Банков преглед*, 16.)

Karakashseva, L. L. Mejdunaroden biznes. Sofia: Prizma. (Оригинално заглавие: Каракашева, Л. Л. (2001). *Международен бизнес*. София: Призма.)

Linkova, M. (19/2012). Parametri na lokalizacionniq izbor za investicii v agrofirmitе. Svishtov: AI "Cenov". (Оригинално заглавие: Линкова, М. (19/2012). *Параметри на локализационния избор за инвестиции в агрофирмите*. Свищов: АИ „Ценов“.)

Linkova, M. (2008). Sdelki s targovski vzemaniq - vazmojnosti za razvitie v balgarskata praktika i agrosektora. Godishen almanah Nautcni izsledvaniq na doktoranti, kniga I, 160-181.) (Оригинално заглавие: Линкова, М. (2008). Сделки с търговски вземания - възможности за развитие в българската практика и агросектора. *Годишен алманах Научни изследвания на докторанти, книга I*, 160-181.)

Linkova, M. (2009). Sdelki s targovski vzemaniq v Balgariq i vazmojnosti za prilojenieto im v agrofirmitе. disertaciq. (Оригинално заглавие: Линкова, М. (2009). *Сделките с търговски вземания в България и възможностите за приложението им в агрофирмите*. дисертация.)

Najdenov, B. (1995). Lizingat - finansov i praven aspekt. Sofiq: Siela. (Оригинално заглавие: Найденов, Б. (1995). *Лизингът - финансов и правен аспект*. София: Сиела.)